

overtuigende. Achteraf, vanuit een hooger aspect, wordt een dwaling als gemeenschappelijk zichtbaar, en zoo hebben we met meerdere subjectiviteit te doen: de historisch-typische, de individueel-typische en daarnaast de scheppende individualiteit, die telkens de verstarring van het typisch-gewordene doorbreekt en meteen een nieuwe vorm daarvan voorbereidt.

Er is, gezien vanuit het belang van den wetenschappelijken arbeid tusschen deze drieërlei subjectiviteit een doorgaand en onlosmakelijk verband. De constellatie der naar kennis strevende menschenlijke subjectiviteit maakt de een zoo wezenlijk als de ander. Ware het kennen van den aanvang af absoluut, zoo zou er noch individueele opklimming noch historische dwaling, noch scheppende geestes-activiteit te onderscheiden zijn. Het is echter met de subjectiviteit anders gesteld: ze is wel eenerzijds de toegang tot alle kennis, maar de schaduw hare bijzondere beperktheid begeleidt ze.

De reële subjectiviteit is nooit alleen. Ze is steeds omringd. Om haar heen, voor en na haar, is er een zaak, die wereld heet. Het wonder is, dat deze zaak haar niet vreemd blijft maar vertrouwd wordt. Dit is uitgedrukt in het begrip „dispositie”. Zoo brengt tot het verstaan der talen het normale subject de dispositie mee. Maar enkel ook deze; want zij die in de wildernis opgroeien blijken later tot de uitoefening van hun dispositie niet goed meer in staat te zijn. Dit is een ervaring die een eigenaardige trek in het probleemstellend kennen bevredigt. In de wereld waar wij als individuen in treden, is ook het veld der talen. Dat de aanpassing er is, waardoor een bepaalde sfeer ons „eigen” wordt, lijdt geen twijfel. Wat brengt nu de individueele subjectiviteit mee, en wat ontvangt ze? Hoe ver zou ze komen uit zichzelf, zonder de „hulp” der omgeving? Inzooover als blijkt, dat de dispositie op de omgeving als 't ware „wacht”, wordt tevens de oorspronkelijke betrekking waarin het individu met de gemeenschap staat, te vaster en mysterieuser. Zoolang het kennen isoleert heeft men vertrouwen in de concrete individualiteit als in een uitgangspunt. Niets lijkt reëeler. Alle „ver-